

מה שהרמב"ם מלמד אותנו על עמלק ועל חמאס

הרב ד"ר יוחאי מקבילי

מחיית זרע עמלק והסביר במורה הנבוכים שהענישה הקולקטיבית הזו נועדה להרתעה קיצונית: למען יראו וייראו, שכל שבט או אומה שיחשבו לעשות רעות לישראל ידעו שהתגובה תהיה קולקטיבית, וכך בני עמם ימנעו מלפגוע בעם ישראל (מורה הנבוכים ג, מא 27). עם זאת הזיהוי של עמלק הוא גנטי (מורה הנבוכים ג, נ 6), אבל המלחמה אינה מושתתת על יסוד גזעי או גנטי (אפילו בו לא מדובר על ג'נוסייד, השמדת עם), שהרי אם עמלקי נכנע, קוראים לו לשלום, ואם הוא מקבל זאת, אסור לפגוע בו (מלכים ומלחמות ו, ד).

אכן, הרמב"ם חשב שבזמנו עמלק עדיין קיימים (ספר המצוות, עשה קפז), אבל היום לא ידוע להם שריד; הם אינם מזוהים ואין להם שם בעולם. עמים רבים ביקשו לחסל אותנו במהלך ההיסטוריה, ואף לא אחד מהם זוהה כעמלק. ואם נתבונן בחיי הרמב"ם, הוא עצמו נאלץ לברוח מכת מוסלמית קיצונית (אל-

הרמב"ם לא כתב רק שאסור לשכוח את המעשים הנוראים שעשה לנו עמלק, אלא הדגיש: "אסור לשכוח איבתו ושנאתו". כלומר, התורה מצווה אותנו לזכור שעמלק מתעב אותנו ורואה בנו אויב

מוואחידון) שביקשה לאסלם את העולם באכזריות, אבל הוא לא השתמש במושג עמלק כדי לתאר אותם. אין שום צורך לדייק בדיוקים אקרובטיים ולחפש כיצד לזהות קבוצות מודרניות כעמלק המקראי. כדי לצאת למלחמת חורמה נגד מי שמבקש להשמידנו - חמאס, חיזבאללה או איראן - אין צורך בתווית הלכתית של עמלק; די בשכל ישר. "הבא להורגך השכם (תקדים) להורגו". כמה פשוט.

מה שאנחנו כן חייבים לקחת ממצוות עמלק זו ההשראה העמוקה של ההלכות הללו. אנו מצויים להזכיר בפינו את מעשי הזוועה, לדבר עליהם, לעורר את הנפשות להילחם נגד הרוע ולשנוא אותו, "כדי שלא ישתכח הדבר ולא תחלש שנאתו ולא תמעט מן הנפשו במשך הזמן" (ספר המצוות, עשה קפט). אין מה להיות מופתעים מהלשון הנוקבת של הרמב"ם, הידוע בגישתו לאיזון המעשים ("שביל הזהב"). בפרק חשוב במורה הנבוכים (א, נד 9) הוא כותב הגם שרוב פעולותיו של מנהיג ושל עם צריכות להיות מושתתות על חמלה ורחמים, חובה עלינו לדעת לצאת גם בפעולות קשוחות וחסרות פשרות נגד מעשים רעים. זהו האיזון המושלם, וזוהי רדיפת הצדק האמיתית.

קריאת פרשת זכור השנה אינה זיכרון רחוק של שבט נודד במדבר. היא קריאת השכמה. היא דורשת מאיתנו שלא להתבלבל, שלא להשליך את המוסריות העליונה שלנו על מפלצות אדם ולא לאפשר לטרור להשיג את מטרתו ולשתק את רוחנו. עלינו להישיר מבט אל המציאות, לזכור את רוע לבם של אויבינו ולהכות בהם בעוצמה הנדרשת מתוך שכל ישר, צדק טבעי וגבורה יהודית שאינה מתנצלת.

אומרים שמי שמחזיק פטיש ביד נוטה לראות מסמר בכל דבר. אבל כשנתקלים בבורג, פטיש פשוט לא יעזור אי אפשר להכות בו בכוח, אלא צריך לשנות גישה ולהשתמש בכלי אחר לגמרי. המשל הזה קולע בדיוק לאופן שבו אנשים קוראים לעיתים את המציאות ומשליכים עליה את הרעיונות שכבר יש להם בראש. הם מגיעים מראש מצוידים בתבניות חשיבה מקובעות ומשליכים אותן בכוח על המציאות שמולם.

קל מאוד להשאיר את הפטיש המוכר ולנסות לפתור באמצעותו הכול, אבל לפעמים פשוט צריך שכל ישר. זה נכון גם כשעושים דיוקים מהרמב"ם (אני אוהב לומר שרמב"מיסט לא יכול להישאר רמב"מיסט). האתגר האמיתי הוא לא רק ללמוד תורה אלא ללמוד מן התורה אל החיים עצמם, ולעשות הבחנות במציאות בלי לוותר על השכל הישר. כך התורה תהיה לא רק תורת חיים שימושית ורלוונטית אלא גם תורה שיוצרת שיח עם אנשים ומגזרים בעלי תבניות חשיבה שונות.

העיקרון הזה עומד למבחן של ממש בשבת זכור, שמזמנת לנו בכל שנה את המצווה לקרוא בתורה את פרשת עמלק. בבתי הכנסת מקפידים על קריאה מדויקת, מילה במילה, לפעמים אפילו לפי כל נוסח, אך חשוב להבין שמטרת המצווה רחוקה מלהיות טקס קריאה בלבד. המצווה האמיתית אינה מסתכמת בשמיעת המילים מספר התורה אלא בדרישה עמוקה הרבה יותר: להפנים את הרעיונות נגד עמלק בתודעה שלנו ולעצב את האופן שבו אנו תופסים את המציאות ואת האויבים הקמים עלינו לכולתנו.

כדי להבין זאת כדאי להתבונן בניסוח המפתיע והייחודי של הרמב"ם לציווי "לא תשכח". הרמב"ם לא כתב רק שאסור לשכוח את המעשים הנוראים שעשה לנו עמלק, אלא הדגיש: "אסור לשכוח איבתו ושנאתו". כלומר, התורה מצווה אותנו לזכור שעמלק מתעב אותנו ורואה בנו אויב, ובלשונו: "אל תזניח איבתו ואל תסירנה מלבך".

מדוע צריך ציווי מיוחד כדי שלא לשכוח שמישהו שונא אותנו? התשובה טמונה באופי שלנו. העם היהודי, בזכות התורה, הוא עם בעל תרבות עמוקה של רחמנות וגמילות חסד. מתוך הטוב הפנימי שלנו אנו עלולים לחשוב שגם הצד השני חושב כמונו, להשליך את המחשבה הטובה שלנו על אויבינו ולחפש אצלם היגיון אנושי או מוסרי. לכן התורה דורשת מאיתנו להישיר מבט פקוח אל המציאות, לקרוא נכון את השנאה התהומית של האויב ולא לשגות באשליות.

ההבנה הזו מובילה אותנו לדמיון המצמרר בין המלחמה של עמלק למלחמה שכפה עלינו חמאס. המאבק נגד עמלק אינו סכסוך על טריטוריה, משאבים או פוליטיקה; זהו מאבק עקרוני נגד אידאולוגיה של כוח אכזרי ללא גבול, שמטרתה אינה רק לנצח אלא להשפיל. כאשר אויב פועל מתוך מטרה של השפלה לשם השפלה, הניצחון שלו טמון בעצם ההשפלה שלנו. בדרך זו עמלק יכול להפסיד במערכה הצבאית, אך עדיין להשיג את מטרתו האסטרטגית: צריבת אימת הטרור בתודעת העם. כך קרה לדור יוצאי מצרים, שבשל המלחמה הראשונית עם עמלק, שפגעה בזקנים ובחלשים, טרוו בלשון ימינו, עם ישראל נתקף חרדה לשמע האפשרות שיצטרפו להילחם על ארץ ישראל, ולכן הם ויתרו על העלייה לארץ ישראל, וויתור זה הוביל לארבעים שנות נדודים במדבר. הטרור ניצח.

השיטה השטנית הזו - אכזריות חסרת מעצורים שאינה מיועדת לכיבוש הארץ אלא להפגנת שנאה ולזריעת פחד משתק - היא בדיוק השיטה שחוינו על בשרנו בטבח הנורא בשמחת תורה תשפ"ד. חמאס לא פעל לפי כללי מלחמה אנושיים אלא כיוון למקסימום אכזריות כדי לפגוע ברוח העם ולהשפיל לשם השפלה. עברו שנתיים, החטופים חזרו, ובקלות אפשר לשכוח על זה מלמדת התורה "זכור, לא תשכח כמה הוא שונא אותך!"

אך האם כדי להילחם מלחמת חורמה בחמאס עלינו להגדיר אותם "עמלק" הגדרה הלכתית או גנטית? תפיסת הרמב"ם שופכת אור גם על סוגיה זו, ובעיניו התשובה שלילית. הרמב"ם אכן פסק את מצוות

הרב ד"ר יוחאי מקבילי, ראש מפעל משנה תורה, מקים את הישיבה הקדם-צבאית 'שלם'